

Universita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného Východu

Historické vědy - dějiny a kultury zemí Asie a Afriky

Mgr. Vlasta Čiháková Noshirová

Mitsuko Coudenhove-Kalergi a vznik Panevropy

Mitsuko Coudenhove-Kalergi and the Origin of Pan-Europa

TEZE

vedoucí práce - Doc. Ing. Jan Sýkora, M. A. Ph. D

2012

Úvod

1. Cíl práce

Cílem práce je rekonstruovat skutečný životní příběh Japonky Mitsuko Aoyama, provdané do šlechtické rodiny hraběte Heinricha Coudenhove-Kalergi se sídlem v českých Poběžovicích na přelomu 19. a 20. století, a zařadit jej do kontextu moderních kulturních dějin a vývoje mezinárodních vztahů mezi Evropou a Japonskem. Mitsuko byla jednou z prvních Japonek, jež se odvážily uzavřít sňatek v roce 1895 v Tokiu s cizincem a rakousko-uherským diplomatem v době po restauraci císařské moci Meidži (1868), kdy byla zrušena po více než dvou stech letech izolace země od světa (1854) a Japonsko se otevřelo „západní“ kultuře a civilizaci. S manželem, hrabětem Heinrichem Coudenhove-Kalergi, který působil v letech 1892 až 1896 v Japonsku jako rakousko-uherský legační rada, odešla žít do Evropy, nejprve do Čech, po jeho smrti přesídlila do Vídně. Panství v Čechách navštěvovala podle potřeby a do svého úmrtí v rakouském Mödlingu v roce 1941 se nikdy do své japonské vlasti nevrátila.

Se vzájemným pochopením pro rozdíly svého původu a odlišnost kultur svých zemí založili manželé „rodinu bez hranic“ a vychovali sedm dětí, z nichž vyrostly výrazné osobnosti. Hrabě Heinrich zemřel předčasně v roce 1906 na zámku v Poběžovicích, avšak svou humánní panevropskou filosofií, zahrnující podporu sionistického hnutí, ovlivnil zvláště druhého syna Richarda, zakladatele hnutí Panevropské unie (Panevropa), programované od roku 1922 ve Vídni, kterou dnes chápeme jako „kolébkou“ Evropské Unie. Mitsuko se po smrti manžela ujala správy panství i výchovy dětí, které posílala ve Vídni do prestižních škol. Byla pouze měšťanského původu, bez valného vzdělání, avšak jako typická japonská matka se obětavě starala o vzdělání svých dětí. Znovu už se neprovdala, ačkoli v období před první světovou válkou byla ozdobou aristokratické společnosti u dvora. Udržovala čilé styky s japonskými diplomaty i s vojenskými přidělenci v Evropě. Po válce na začátku dvacátých let 20. století zažila zánik rakouského mocnářství a privilegií šlechty, úbytek majetku i přerod společnosti v moderní demokracii, a období takzvané druhé průmyslové revoluce, charakterizované užitím elektřiny, výbušných motorů, rozmachem hutního a investičního strojírenství i sériové strojírenské produkce. Důležitým ekonomickým subjektem se tehdy místo mocnářského panovníka stal stát, vytvářející vazby ekonomického vlivu na světovém trhu a kladoucí důraz

na úvěrovou politiku bank v těsném spojení s průmyslem. Změnilo se i světové prostředí, s nástupem ekonomické síly velmocí USA, Německa a Japonska, ve 30. letech pak i Sovětského svazu. Na straně druhé se uvnitř státních struktur vyhranily ideologie politických stran, založené na liberálním parlamentarismu a vědomí občanů, že politická moc už nepatří jenom mocnárům a vládcům, ale hlavně lidu, což mělo souvislost i s požadavky na národní sebeurčení a se zvýšeným nacionálním sebevědomím. Pro hraběnku Mitsuko znamenaly tyto společenské změny zásadní zlom v jejím životě a ohrožení nové identity, nabyté životem v Evropě, dále rozkol v rodině ve vztahu k dětem. Jejích sedm dětí s osvojením několika státních příslušností a znalostmi několika světových jazyků se rozuteklo do různých zemí světa, a s vědomím generace nové doby získalo velký podíl na formování tvářnosti Evropy v meziválečném období. Tyto děti se ocitly v názorové rozepři se svou matkou, smýšlením náležející spíše minulé době, avšak díky jejím vyhraněným názorům, i vlivu otce filosofa ze starého šlechtického rodu, který rodinu založil vědomě ve smíšení různých kultur a civilizací, dokázaly odlišit význam mírumilovného vlastenectví od politicky orientovaného nacionalismu, stálým způsobem ohrožujícího mír v Evropě. Nejvýrazněji se tento rodinný vliv projevil v koncepčním uchopení dobových problémů u druhého syna Richarda Coudenhove-Kalergi v jeho programu sjednocení Evropy a vytvoření Panevropy (Panevropské unie). Odvinul se od jeho vědomí nezbytnosti integrace rovnoprávných národů do federativního uspořádání a překonání ekonomického egoismu nacionálně uvažujících národů, za účelem otevření mezinárodní spolupráce na volném trhu a ve volném obchodu, při duchovním sjednocování Evropy na základě společné kultury a mravních hodnot. Dále se vliv rodinných okolností výrazně projevil u třetího syna Gerolfa, který po zřízení samostatného československého státu v roce 1918 působil jako tiskový mluvčí na japonském vyslanectví v Praze, a zároveň jako pedagog s výukou světových dějin na Karlově univerzitě v Praze pomáhal ve třicátých letech založit Česko-japonskou společnost. Stal se místopředsedou Orientálního ústavu v Praze a zasloužil se o vybudování základů česko-japonské kulturní spolupráce. Rovněž tři dcery rodiny Coudenhove-Kalergi, ve svém úsilí za zrovnoprávnění žen a s důrazem na ženské vzdělání v solidaritě se slabšími sociálními vrstvami sehrály významnou roli ve formování moderní tvářnosti meziválečné Evropy. Sociální aspekty ženské emancipace zaujaly především třetí dceru Ide Fredericke, jež v druhé polovině dvacátých let studovala v německém Freiburgu

na Ženské sociální škole. Poté byla zaměstnaná na biskupské diecézi v Míšni a od roku 1928 vedla sdružení sociální pomoci Charita se sídlem v Drážďanech. Historie rodiny Mitsuko Coudenhove-Kalergi tvoří dosud neukotvenou, opomenutou kapitolu novodobých kulturních dějin ve vývoji styků Evropy s Japonskem, proto je tato studie motivována především snahou o zařazení profilu a faktografie rodiny do kulturních dějin vzájemných vztahů, v neposlední řadě i do českých dějin. Specifický důraz je položen na roli rodiny, v čele s otcem Heinrichem a druhým synem Richardem, v tvorbě programu koexistence národů a formování duchovní identity Panevropské unie. Přijmeme-li totiž předpoklad, že v politických dějinách meziválečné Evropy není kromě negativně chápaného nacionalismu či bolševismu nic „evropsky“ unikátního v pozitivním smyslu než Panevropa (Panevropská unie), základní otázkou této studie je kromě faktické rekonstrukce historie i hledání odpovědi na otázku, do jaké míry zakladatel Panevropy byl determinován cítěním a smýšlením své matky, pocházející z mimoevropské civilizace, a jak tato okolnost ovlivnila v meziválečném období jeho racionálně uvažující kulturně-politické vědomí ve vztahu k programu nového politického hnutí. Na základě srovnávání duchovních a etických principů západní a východní kultury je třeba vzít v úvahu paralelu s duchovním potenciálem výchovy jeho japonské matky, neboť Evropská unie považuje dnes Richarda Coudenhove-Kalergi za svého duchovního otce. Byl nositelem myšlenek společné Evropské politické strany, evropského referenda, evropské armády, evropské ústavy, společné zahraniční a bezpečnostní politiky aj., jež mohly být ovšem realizovány až po 2. světové válce (blíže viz překlad a předmluvu Rudolfa Kučery publikace Coudenhove-Kalergi a Pan-Evropa, Panevropa Praha, 1993). U nás v ČSR byla Panevropská unie založena v září 1926 s československou a německou sekcí, pod společným předsednictvím Václava Schustery, tehdejšího sekretáře ministerstva obchodu. Největší rozkvět zaznamenala v letech 1929-1930, v době memoranda o Panevropě od francouzského politika Aristida Brianda. Tehdy také v Praze přednášel Panevropě francouzský ministerský předseda Édouard Herriot za účasti Coudenhove-Kalergiho a Edvarda Beneše, s přátelskou podporou prezidenta T. G. Masaryka.

2. Vývoj výzkumu

O japonské hraběnce Mitsuko Coudenhove-Kalergi, rozené Aoyama, jsem slyšela poprvé v polovině 70. let minulého století. Renomovaný japonský režisér Naoya Yoshida natočil v roce 1973 pro státní japonskou televizi NHK hraný dokument o mladé japonské ženě, jež se provdala roku 1895 v Tokiu za rakousko-uherského diplomata, zplodila s ním sedm dětí a bydlela v Čechách. Film se jmenoval „Rodina Coudenhove – lidé bez hranic“ a hlavní roli v něm vytvořila známá japonská herečka Sayuri Yoshinaga. Po skončení filmu oba umělci pokračovali v průzkumu osudů hraběnky Mitsuko a její rodiny, s úmyslem natočit zasvěcenější snímek v 80. letech. Herečka hledala poslední žijící potomky v USA a režisér si vzal na starost osudy rodiny v Evropě, hlavně v Rakousku a v Čechách. Přizvali mě ke spolupráci, a tak začala první etapa mého shromažďování pramenů v dlouholetém procesu faktografického bádání nejprve v Japonsku, později v Čechách, ve státních archivech Plzně, Klatov, v knihovně zámku Poběžovic a v depozitu muzea v Domažlicích. Znělo to jako příběh o Popelce, jež našla svého pohádkového prince, neboť dcera obchodníka se starožitnostmi v Tokiu nebyla urozeného původu, po absolvování základní školní výuky se stala učenkou na gejšu v prestižním tokijském restaurantu a nerovný, smíšený sňatek s vysokým šlechticem rakousko-uherské monarchie byl v té době pro obě strany nemyslitelný. Šlo o mimořádné spojení šlechtické cti a ženské odvahy: Mitsuko Aoyama se provdala za cizího diplomata jako jedna z prvních japonských žen a odešla s ním žít do Evropy s rizikem, že už se nikdy do své vlasti nevrátí.

Režisér Naoya Yoshida natočil s herečkou Sayuri Yoshinaga v roce 1987 pro státní televizi NHK další, pětidílný hraný dokument o Mitsuko, nazvaný „Mitsuko – dva konce století“, s úmyslem začlenit rodinu do moderních kulturních dějin. Pomáhala jsem autorskému týmu při rešerších, pátrali jsme společně po jednotlivých lokalitách pro natáčení podle objevených archiválií, originálních fotografií a dalších dokumentů. V objevitelském zápalu jsme doputovali v Praze k vile Na Hřebenkách, původnímu obydlí třetího syna Gerolfa Coudenhove, jenž v třicátých letech pracoval jako diplomat na japonském velvyslanectví v Praze. Zjistili jsme v té době před revolucí 1989, že dům je obýván rodinou ministra vnitra Obziny a nedostali jsme povolení k natáčení. Stejně tak nám nebylo uděleno povolení k natáčení na zámku v Poběžovicích, tehdy používaném armádou. Jistou kompenzací těchto nedostatků se však stala zajímavá literární epizoda, kdy příběh Mitsuko Coudenhove-Kalergi přijel z Tokia do Prahy

zpracovat známý japonský spisovatel Seichó Matsumoto, jakožto paralelu k morganatickému sňatku arcivévodky Franze Ferdinanda d'Este s hraběnkou Žofíí Chotkovou. Spisovatel byl u nás poměrně často překládaný a jeho knižní zpracování tématu (Kuroi či no senmai = Whirling of the Black Blood = Kolotání černé krve, Seichó Matsumoto, Nihon hósó shuppan kyókaí, 1986) přispělo k úspěchu vysílání televizního seriálu NHK i v Čechách.

V Čechách dále pokračovala práce na tématu Mitsuko z iniciativy PhDr. Věry Závacké v Městském úřadu v Domažlicích, za účelem uspořádání výstavy „Vzpomínkový den na Mitsuko“ na Státním hradu a zámku Horšovský Týn v roce 1994, kdy se podařilo vystavit tehdy dostupné relikvie a archiválie rodiny Coudenhove-Kalergi.

V roce 2000 se rozhodla tokijská kulturní agentura NHK Service Centre v Tokiu uspořádat celkem v šesti muzeích v Japonsku putovní výstavu „Mitsuko“, jež měla představit japonské kulturní veřejnosti všechny autentické exponáty a dokumenty z pozůstalosti rodiny. Stala jsem se kurátorkou výstavy a dohledávání dokumentů s restaurováním exponátů trvalo dva roky. Při této příležitosti se podařilo z rozpočtu výstavy dát do pořádku valnou část předmětů a obrazů z rodinné pozůstalosti v depozitu Státního hradu a zámku Horšovský Týn, jež se pak staly základem stálé expozice na zámku, a dále aktualizovat depozit rodiny ve sbírce Náprstkova muzea a Národního muzea v Praze.

Podařilo se uspořádat i archivní a fotografickou dokumentaci rodiny, jak pro účel instalace, tak pro katalogové zpracování japonské výstavy. Po improvizované „generální zkoušce“ výstavy v pražské Galerii kritiků v Paláci Adria v lednu 2002, byl objemný soubor exponátů odeslán na roční výstavní pouť do Tokia a do dalších pěti měst, s přesahem do roku 2003.

Jako kurátorka jsem pro výstavu „Mitsuko“ společně s organizátory NHK a českými spolupracovníky vytvořila japonský katalog a čtyřjazyčný CD-Rom (v příloze). Výstava zaznamenala poměrný úspěch a po jejím skončení rozhodlo Velvyslanectví České republiky v Japonsku uspořádat mezinárodní politologické sympozium na téma „Mitsuko Coudenhove-Kalergi a Panevropa“, jehož se zúčastnili i naši čelní političtí představitelé. V roce 2004 jsme s pracovníky památkové péče vytvořili na zámku Horšovský Týn stálou expozici „Mitsuko“, zahrnující i výklad v japonštině pro japonské návštěvníky. Připravili jsme také kolektivní autorské libreto a scénář k vytvoření stálé expozice rodiny Coudenhove-Kalergi na zámku v Poběžovicích pro dobu, kdy bude dokončena jeho stavební rekonstrukce.

3. Teoretická východiska

Myšlenka koexistence národů ve sjednocené Evropě náležela původně zesnulému hraběti Heinrichovi, rakouskému říšskému patriotovi, jenž na přelomu 19. a 20. století se zabýval reformou habsburského mnohonárodnostního státu a odvážně bojoval proti antisemitismu. Na svém panství v Poběžovicích, kde ve smíru žily česká, německá a židovská komunita, vytvářel ojedinělé kosmopolitní prostředí, s nacionálně rozmanitým složením služebního personálu, i s mezinárodním okruhem přátel (společnice Mitsuko byla Maďarka, dvě chůvy dětí Japonky, dvě guvernanky z Anglie a Francie, vychovatelky sestry Boromejky Češky, sekretář hraběte Bavor, ředitel panství Čech, učitel turečtiny albánský muslim a komorník Armén). Mezi vítané hosty patřili i plzeňský rabín a učený Ind Suraworthy, nehledě k návštěvám spřátelené evropské šlechty a japonských diplomatů. Na základě víry hraběte v jednoho Boha a náboženství jakožto předmětu filosofické reflexe, spojené s dodržováním principů askeze, obětavosti a pomoci bližním, se zrodil jeho hluboce humánní přístup k životu, inspirovaný jednak filosofií Arthura Schopenhauera, ale také buddhismem a náboženstvím katolických trapistů, ve smyslu stálého ověřování základních etických hodnot. Myšlenky tohoto šlechtice a filosofa s ideálem mírumilovného soužití rovnoprávných národů v Evropě pak zdědily a rozvinuly jeho děti, díky včasnému přehodnocení jejich aristokratického původu po rozpadu rakousko-uherské monarchie, s respektem vůči novému občanskému právu, a s uplatňováním křesťanských zásad v životě moderní společnosti. Richard Coudenhove-Kalergi ve své koncepci Pan-Evropy vyšel kromě myšlenkového odkazu otce ze soudobé skutečnosti, že versailleský mírový systém je nedokonalý a sjednocení Evropy je jedinou možností jak udržet v meziválečném období mír ve světě, nehledě na nutnost politického zabezpečení ekonomické spolupráce národů a technického vývoje. Proto razil přesvědčení, že roztržitá Evropa je anachronismus a vzorem Pan-Evropy může být jen Pan-Amerika se svým federativním uspořádáním. Ve svých pamětech Život pro Evropu uvedl, že mu byla velkou inspirací kniha německého publicisty Alfreda Frieda Pan-Amerika, jež byla vydána v Curychu 1910. V knize Pan-Evropa pak zmínil, že vzkvétající Američané jsou pouze Evropané, kteří s vědomím svého kreativního potenciálu byli přesazeni do jiného politického prostředí. Pro myšlení tohoto zakladatele Panevropské unie byla podstatná **idea evropské identity**, vytvářená po staletí evropským kulturním společenstvím,

vycházejícím z geografických, geopolitických a dějinných daností. Byl přesvědčen, že existuje pouze jeden evropský národ, který s oblibou přirovnával ke stromu s jedním kmenem a mnoha větvemi. Domníval se, že nacionalisté vidí jenom větve a považují je za stromy, protože přes ně nevidí na kmen. Považoval proto za nutné, aby se postupně přešlo od nacionalismu k evropskému patriotismu. Jeho světonázor zformovalo i vědomí souvislosti křesťanských a buddhistických tradic ve vlastní osobě. V knize svých pamětí napsal: „Matka nám ztělesňovala Asii, otec Evropu. Bylo obtížné identifikovat je s jakoukoli národností. Tehdy se pro nás Evropa stala samozřejmým celkem, vlastí našeho otce.“

Jeho koncepce „Evropy bez hranic“ se odvinula od manifestace svobodné vůle rovnoprávných národů, se schopností potlačit - za předpokladu řešení národnostní a menšinové otázky - politický a hospodářský chaos meziválečné doby, jenž byl podle něj způsoben především rozpadem křesťanské morálky a tradičního kulturně-duchovního společenství. V tomto bodě se jeho názory do značné míry shodovaly s názory jeho matky, avšak víra v tvůrčí a dějinný potenciál Evropy byla u něj nesrovnatelně silnější, neboť s oblibou prosazoval panevropské symboly sjednocení, jako společnou evropskou měnu a evropskou centrální banku již v roce 1924 (!), a dále v třicátých letech evropský pas, evropskou vlajku, evropskou hymnu, Den Evropy, evropskou akademii, a jako její sídlo Prahu! Takový radikální postoj budil v jeho japonské matce polemičtý odpor, především tam, kde ohrožoval její japonskou identitu, avšak Mitsuko jako matka Richarda Coudenhove-Kalergi byla již v té době považovaná v evropských kruzích za známou osobnost a často nazývaná kvůli synovi „matkou moderní Evropy“. Richardovi Coudenhove-Kalergi šlo o naplnění „evropské duše“, stmelené křesťanským náboženstvím, evropskou vědou, uměním a kulturou, a stavěl ji na křesťansko-helénské základě. Jednal však s vědomím vlastní smíšené krve, i svého svazku s (polo) židovskou manželkou. Za symbolický znak Panevropské unie stanovil červený křesťanský kříž na žlutém pozadí, symbolizujícím helénské slunce a řeckou moudrost, avšak Adolf Hitler a němečtí nacionální socialisté jej označili za ikonu rasových míšenců, a za znak židovského ovládnutí Evropy. I z tohoto důvodu se dnes jeví být komparativní analýza japonského vlivu na myšlenku Panevropy zevně evropského kontextu nutná, a vtírá se také otázka, jak dalece ovlivnila kultura a duchovní civilizace Japonska individuální identitu tvůrce myšlenky. Historie Panevropy je v této studii hodnocena jen do začátku 2. světové války, v rámci života

hraběnky Mitsuko, a do doby odchodu Richarda Coudenhove-Kalergi do USA.

4. Rozvržení tématu

Studie je rozvržena do tří kulturně-historických a chronologicky uspořádaných rovin:

- 4.1 Rekonstrukce životních osudů rodiny Mitsuko, rozené Aoyama, na pozadí dobových okolností doby Meidži v druhé polovině 19. století v Japonsku – sociálně-historické specifikum
- 4.2 Rekonstrukce rodu Coudenhove-Kalergi, s charakteristikou dobových okolností přelomu století a vývoje Rakouska-Uherska do konce 1. světové války – historické specifikum
- 4.3 Děti Mitsuko a vznik Panevropy v rovině moderních kulturních dějin

Metodologická poznámka: K rekonstrukci historie rodiny Mitsuko Coudenhove-Kalergi je nutné předeslat, že to málo, co bylo z faktografie jejich rodu dosud publikováno knižně, včetně informací na internetu, nedává ucelenou představu. Faktografie se podle pramenů často liší a mýlí, domněnky bývají pokládány za skutečnost. Příběh rodiny doposud sloužil především jeho literárnímu a dramatickému zpracování, v Japonsku dokonce našel i podobu komiks. Bylo třeba ho v této studii, zvláště pro účel převyprávění Knihou ve II. části práce, znovu rekonstruovat na základě nově získaných poznatků, neboť dosavadní způsoby zpracování postrádaly potřebná historická ověření. Jde stále o oddělení fikce od prokázaných skutečností a potřebu citovat nejen z písemných zdrojů, ale i ze svědeckých výpovědí, a poučit se rovněž hlouběji z archivní a předmětné pozůstalosti rodiny. I tak bylo ještě třeba logických dedukcí a do určité míry i představivosti, aby bílá místa výkladu mohla být zaplněna.

Toto konstatování se vztahuje i na osobu zakladatele Panevropské unie, Richarda Coudenhove-Kalergi, který, jak uvádí předseda její české organizace na internetovém portálu Doc. PhDr. Rudolf Kučera, je známý v českých zemích jen v okruhu odborníků z akademických pracovišť. Cituji: „Ačkoli se jedná o jednoho z největších politických myslitelů 20. století a osobnost úzce spjatou s českých prostředím, s jeho jménem se v učebnicích dějepisu nesetkáme. Druhé české vydání Panevropy vyšlo v roce 1993 a o rok později se v Poběžovicích konala mezinárodní konference o této osobnosti a jeho díle. V souvislosti s naším vstupem do EU je však zapotřebí uznat tohoto myslitele, jehož projekt nejprve předběhl dobu, avšak na přelomu druhého tisíciletí se s určitými modifikacemi teprve dočkal svého naplnění.“ Tato studie se snaží přispět i k tomuto účelu.

Podkapitoly mají následující obsahovou strukturu:

4. 1 Rekonstrukce rodiny Mitsuko Aoyama a její sociální zařazení

4.1.1 Uzavírání mezinárodních sňatků a „služba vlasti“

4.1.2 Mezinárodní sňatky a společenská asimilace japonských žen

4.1.3 Hraběnka Mitsuko a její asimilace v Evropě

4.1.4 Politická angažovanost manželů v mezinárodních vztazích

**4.2 Rekonstrukce rodiny Coudenhove-Kalergi s charakteristikou dobových okolností
přelomu století a vývoje do konce 1. světové války – historické specifikum**

4.2.1 Historické zařazení rodiny Coudenhove-Kalergi

4.2.2 Zámek Ronšperk a panství v Poběžovicích

4.3 Děti Mitsuko a vznik Panevropy v rovině moderních kulturních dějin

4.3.1 Mitsuko – „Japonská matka Evropy“ ?

5. Hodnocení tématu

5.1 Naplnění „evropské duše“ vědomím buddhismu

Pro Richarda Coudenhove-Kalergi nebyla Panevropa prostředkem k uskutečnění jiných cílů jako pro většinu ostatních politiků, ale cílem samotným. Richard nechtěl sjednotit Evropu za každou cenu, tj. za cenu ztráty její kultury a svobody, šlo mu o naplnění původního smyslu jejího společenství, o „evropskou duši“, jež už v dobách starověku razila všem lidem cestu přirozených práv a svobod, kterou měl stát garantovat a chránit. To považoval Richard Coudenhove-Kalergi za jedinečnou hodnotu Evropy, a za první podobu moderní demokracie, jež mohla ovšem rozkvést až v podmínkách sjednocení.

Chceme-li si klást otázku po vlivu „japonské duše“ jeho matky, uveďme především, že byla vyznáním buddhistka. Buddhismus má monoteistické kořeny jako křesťanství, jeho zakladatelem je Buddha, jemuž jsou přisuzovány různé nadpřirozené schopnosti a božské vlastnosti, před nimiž je třeba se pokořit. V buddhismu se neklade důraz na světonázorové otázky jako v křesťanství, ale na normy chování člověka, čímž toto náboženství plní i sociální funkci psychologicko-individuální regulace. Buddhismus založil typicky účelový, pragmatický rozum Japonců, zjevně postrádající sklony k abstraktně mystickému, křesťanskému učení. Byl jejich duši bližší pro konkrétní zvědavost, jež pudí pronikat intuitivně do hloubky pod povrch věcí, spíše než křesťanské světonázorové systémy, vyžadující odstup od věcí a logické dedukce. Japonci přijali křesťanství patrně především pro své zvědavé sklony k novému učení, jež v zásadě nenarušovalo jejich víru v buddhismus.

Pro Richarda Coudenhove-Kalergi musela být nepochybným podnětem k zamyšlení konverze matky z buddhismu na křesťanství, jež jí bylo vnuceno sňatkovým spojením s rodem, vyznávajícím pouze katolickou víru. Jeho otec, hrabě Heinrich, studoval v Japonsku učení různých sekt buddhismu a snil o jejich sjednocení v mírumilovný pan-buddhismus, pochopil však záhy, že buddhismus má velké množství forem a kánonů chování, takže tento cíl není reálný.

V důsledku svého poznání se spokojil s jeho základním zaměřením pacifismu, jakožto s cestou k osvobození člověka od světských útrap. Klíčem k překonání těchto útrap mělo být zanechání nereálných a nerozumných přání a naučit se pokoře a odříkání. V tom později našel

i názorovou shodu s filozofií Arthura Schopenhauera a s katolickou vírou trapistů, jež ho přivedla k asketicismu ve jménu spasení duše a věčné blaženosti na Zemi. Dá se předpokládat, že k obdobnému duchovnímu smíření došlo i u jeho manželky.

Křesťanství samo přišlo do Japonska v 16. století, kdy v roce 1548 přicestovali do Japonska se španělskými kupci katoličtí mniši. Bylo jim povoleno konat bohoslužby, čehož okamžitě využili. Křesťané však představovali pro svět buddhismu konkurenci, hlavně v klášterním vzdělávání, a tím, že zřídili pro věřící i kolej a univerzitu. Buddhisté začali proti nim organizovat vzpoury a v roce 1587 vydal tehdy vládnoucí šógun Toyotomi Hideyoshi první protikřesťanský edikt; edikt z roku 1614 již stanovoval různé protikřesťanské represálie.

K legální obnově křesťanství došlo až v roce 1873 po restauraci císařské moci Meidži, kdy se zjistilo, že v říši přežilo předchozí dobu šógunátu Tokugawa na šedesát tisíc skrytých křesťanů. Přes obchodní přístavy si opět razili cestu do země misionáři - katolíci, ale i ruští ortodoxní kněží a protestanti. Naplňovali představu modernosti v rozvoji země a sehráli ve společnosti významnou roli – stali se lídry v provádění sociálních reforem, hlavně ve školství, včetně svého pozdějšího vlivu na vnitřní politiku a vznik dělnického hnutí. Vláda císaře Meidži, ideologicky spojená s původním náboženským kultem šintoismu však křesťany pouze tolerovala, nechtěla je podporovat, podobně jako buddhisty. Ke konci 19. století, kdy činnost misionářů byla v Japonsku stále živější, se s jejich praktickými formami seznámili i manželé Mitsuko a Heinrich Coudenhove-Kalergi a velmi si jí vážili . Po jejich odjezdu v roce 1896 do Evropy však začala japonská vláda vystupovat proti křesťanům a omezila jejich činnost uvnitř misíí. Japoncům se zdálo, že vliv křesťanství ohrožuje jejich národní identitu a někteří misionáři se ihned vrátili do Evropy.

4. 2 Šintoismus a nacionalismus „japonské duše“

Celistvost „japonské duše“, v poněkud jiném slova smyslu, zajišťovalo i původní japonské náboženství šintó, propojené po restauraci císařské moci v roce 1868 s kultem moderní státnosti doby Meidži. Na rozdíl od buddhismu měl šintoismus polyteistický charakter, nevylučující ani víru v jiné náboženství, a zformoval Japoncům specifický pohled na přírodu, svět věcí a vzájemné vztahy. Podle něj pochází regulace světa ze světa samého, zdůrazňuje sílu života, svět nedělí na živé a neživé, přirozené či umělé, nehodné úcty je pouze to, co je rasově a etnicky „nečisté“, avšak může být očištěno. Rituály šintoistických chrámů vypěstovaly v lidech adaptabilitu, sklony k přizpůsobivosti. Díky tomu bylo také Japonsko schopné po restauraci přijmout jakoukoli modernizaci, pokud byla očištěna a uvedena do souladu s domácí tradicí, v době Meidži to byly i účelově protikladné koncepce. Avšak, má-li podle šintoismu císař božský původ, je příbuzný s celým národem, je hlavou národa jakožto jedné rodiny. Když je tedy ztotožněna hlava národa s hlavou státu, stává se císař jedinečným symbolem národního státu.

Po revoluci Meidži dodal šintoismus moci císaře (pojem tennó, tehdy mikado) význam nejvyšší společenské autority. V rámci provádění modernizace státu symbolizoval historické kořeny japonského etnocentrismu, daného specifickem geografické polohy země, její izolací a nutností stálé připravenosti na přírodní pohromy. V procesu internacionalizace znamenal protiváhu rasové čistoty a nacionalistických tendencí, tedy antropocentrismus. Ve vědomí společnosti založil sociálně-psychologický systém, v němž se národní vědomí shrnulo do pojmu „my, Japonci“, v opozici k pojmu „oni, tj. všichni, kdo Japonci nejsou.“

V rozporu s právně ukotvenou svobodou náboženského vyznání byl šintoismus jednoznačně preferován jako státní náboženská ideologie do konce 2. světové války, zatímco buddhismus byl často podrobován otevřené kritice i perzekucím. Stejně jako křesťanství byl totiž importován do země zvenčí, přes Koreu a Čínu z Indie v 6. století, takže budil v Japoncích opakované zdání, že narušuje jejich národní identitu. S křesťanstvím to bylo ještě horší: „Vyžeňte barbary! Otráví naši duši!“ – bylo heslem japonských šógunů doby Tokugawa. Ani v době Meidži ještě nemohla být hraběnka Mitsuko společensky podpořena za svou konverzi na katolickou víru, neboť spory o národní identitu stále silně ovlivňovaly vnitropolitický život země. Mitsuko

ostatně svou vlast nikdy vnitřně neopustila, nezradila svého císaře, ani náboženství buddhismu, nepřestala být prostě Japonkou. V důsledku nového učení se stala pouze křesťanskou Evropan-kou, jež díky konvertování na víru manžela dokázala propojit učení buddhismu a křesťanství, a rozlišit tím i pojem ryzího vlastenectví od politicky orientovaného nacionalismu, podbarveného ideologií šintoismu, ohrožujícího mírový rozvoj mezinárodních vztahů Japonska s Evropou.

Pokud jde o jejího syna Richarda, dokázal naprosto správně odlišit typologický rozdíl obou „japonských duší“: „Společná řeč, společný osud, stejné klima, stejné životní zvyklosti, stejné míšení krve, spojily určité skupiny Evropanů v národy. Tyto národy tvoří duchovní společenství, většinou pospojovaná řečí. Považují se však za společenství krve a vynalézají mýtus společného původu, mají své národní hrdiny...Jednoho dne ovšem přijdou národy Evropy k poznání, že jsou obětí ohromného podvodu...Kult hrdinů je náboženstvím nacionalismu. Jednotlivé národy Evropy se utvářely vzájemným mnohonásobným promíšením a stěhováním různých vlivů. Skutečnost jejich jazykových rozdílností je jen zneužívána demagogy bez svědomí a šílenými polovzdělanci k tomu, aby se mezi sebou vzájemně napadaly a ohrožovaly svoji společnou budoucnost (Evropa se probouzí, 1934).“ Netřeba jistě podotýkat, že tento Richardův úsudek se vztahoval nejen na Evropu, ale v zásadě na celý svět, tedy i na Japonsko.

Cenné je zjištění, že Richard Coudenhove-Kalergi neviděl žádný protiklad mezi evropskou ideou a pojmem národa, neboť ho nezakládal na biologickém, ale na duchovním společenství. „Národ je říší ducha; všechna moderní kultura v Evropě je národní; každý, kdo cítí úctu před duchem, musí též cítit úctu před myšlenkou národní. ...Boj proti národní myšlence by byl bojem proti kultuře. Národní šovinismus se nedá potlačit abstraktním internacionalismem, nýbrž prohlubováním a rozšiřováním národní kultury v kulturu evropskou.“ (Pan-Evropa, str. 87) Richard Coudenhove-Kalergi vyvracel nacionálně socialistickou, árijskou teorii konstatováním, že všichni Evropané patří ke stejné evropské rase, na základě vědomí smíšené krve. Jenomže Hitler útočil na myšlenku jeho smíšené Panevropy ve své „Druhé knize“ (za jeho života ještě nepublikované) právě takto: „Je očividné, že Panevropa je ideálem všech méněcenných a smíšených bastardů. To, že obzvláště vítá takové pojetí Žid, ji vede v konečném důsledku do rasového chaosu a zmatku, k bastardizaci a negerizaci kulturního

lidstva, konečně k takovému snížení jeho rasové hodnoty, jež umožní Hebrejci stojícímu stranou, aby se postupně stal pánem světa...“

Richard v Pan-Evropě kontroval proti Hitlerovým útokům nacistické ideologie následovně: „Dogma evropského nacionalismu hlásá, že národy jsou krevní příbuzenstva. Toto dogma je mýtus. Po nesčetném stěhování národů, jež se v našem světadílu událo v předhistorické a historické době, neexistuje v Evropě čistá rasa. Všechny národy Evropy (snad vyjma Island'anů) jsou národy smíšené. Jsou to míšenci nordické, alpské a středozevní rasy; míšenci z árijských přistěhovalců a mongolských praobyvatelů, z rusých a tmavých, dlouholebečných a krátkolebečných ras (str.83). Dále upřesnil ve svých pamětech: „Křesťansko-židovská morálka Písma byla nahrazena darwinistickým principem boje o existenci a přežití silnějšího. Ten silnější v Nietzscheově slova smyslu se stal lepším, a násilí a krutost nahradily v morálním hodnocení lidskost a spravedlnost. Vzniklo biologické pseudonáboženství – paralela nacionálně-ekonomického náboženství k bolševismu. Mobilizuje u svých přívrženců nejvyšší i nejnižší instinkty, heroické sebeobětování a zvířecí krutost, aby je postavily do služeb politiky.“

Nezmiňoval se tehdy o šintoismu, který vytvaroval duši japonského militarismu s důrazem na čistotu rasy, dost možná s ohledem na původ své matky, či na vlastní smíšenou krev. Rozhodně však ze svých úvah Japonsko nevyпустиł, nejen pro své míšenectví, ale hlavně proto, že od meziválečného období je považoval za velmoc, jejíž vliv na Východě starého světa byl silnější než jakýkoli vliv evropský. V publikaci Pan-Evropa (1923) uvedl, že „světová nadvláda bílé rasy je zlomena a japonský národ je po tom anglosaském nejmocnějším na světě. Japonská světová velmoc svrhla výsadní panství evropských národů a rozmach Japonska je doplněn ještě počínajícím poevropš'ováním a militarizací Číny a ostatních asijských národů (Pan-Evropa, kapitola 1., Evropa a svět, str. 15).“

Zbývá pouze dodat, že celistvost nacionalistické duše Japonska, v silné vazbě na šintoismus, byla z pohledu Richarda Coudenhove-Kalergi, stejně jako fašismus a bolševismus, proti základům evropské kultury, tj. proti humanismu a křesťanství, proti ideálům kulturní ušlechtilosti a duchovní svobody.

5.3 Oddělení etiky od náboženství v hyperetice

V době dospívání Richarda Coudenhove-Kalergi přezdívala šovinistická propaganda Japoncům často „žluté opice“, takže Richard si zřejmě pěstoval svou duševní nadřazenost, a v důsledku své zranitelnosti byl někdy považován i za autoritativního a arogantního. Nelze každopádně podcenit asijské rysy jeho charakteru, etiky a filosofie. Jeho dizertační práce, napsaná v roce 1917 (rok vstupu USA do války a vypuknutí Velké říjnové revoluce) nesla název „Objektivita jako základní morální princip“. Byla založena na myšlence zavazující společenské morálky: „Položil jsem si otázku, existují-li jiné základy morálky než náboženská a našel jsem odpověď v Řecku a na Dálném Východě. Oba kulturní okruhy stojí na etice, která nevyrůstá z náboženství, ale z krásy. Etika je estetikou duše, naukou o kráse v nás – tak jako je estetika naukou o kráse okolo nás. To nejsou dvě hodnoty, ale jediný velký hodnotový systém, který zahrnuje etiku a estetiku.“ K etickým a normativním rysům Japonců skutečně náleží jistá **zdrženlivost**, jež má nejrůznější odstíny, od sebeovládání (*džisei, gaman*), přes uměřenost a elegantní jednoduchost výrazu v umění, až po zdvořilost a rytířství v lidském chování. Její kořeny jsou tak hluboké, že občas budí uvnitř společenského vědomí pasivitu vyčkávání před nevyhnutelným osudem. Výrazně se tento fatalismus projevuje při přecházení živelných pohrom, v souvislosti se svérázností životních podmínek země. Přičítá se někdy i vlivu čínského taoismu, jakožto učení o věčném koloběhu vývoje, nebo učení Lao'c, s jeho odstupem k přirozenému běhu světa. Zdrženlivost souvisí i se zvykem nedávat najevo láskyplné city nebo něhu, mezi milenci či rodiči a dětmi.

Projevuje se zábrany před fyzickými kontakty, například v odmítnutí podání ruky či líbání, řada pozdravů se vyjadřuje úklonami a jinými gesty. Zdrženlivost se týká i výbuchů emocí, hněvu a veselí, stejně jako zachovávání důstojnosti, aby se jedinec nestal terčem posměchu druhých. Na to se vždy u Japonců dbalo, ovšem bezpochyby tomu tak bylo i ve výchově příslušníků vyšších vrstev v Evropě. Zdrženlivost je oceňována i jako princip uměřenosti výrazu v kultuře a v japonském umění, kde vrcholu dosáhla v elegantní střídmosti a stylové prostotě středověkého zen buddhismu, následně i v estetických rituálech typu čajového obřadu, aranžování květin, umění meče a zahrad, v architektuře; v běžném životě Japonců se projevuje dodnes. Se zdrženlivostí úzce souvisí i **zdvořilost**, jež rovněž tvoří paralelu k tradičně slušnému chování aristokratických vrstev v Evropě.

Nejde jen o „dobré způsoby“ či správně volenou mluvu, ale o to být v mezilidských vztazích uctivý, dobrý a šlechetný. Tato zásada se ostatně promítla do světónázoru hraběte Heinricha Coudenhove-Kalergi: „být dobrým Evropanem a dobrým křesťanem“.

System hodnot, který vybudoval ze spojení etiky a estetiky, nazýval Richard Coudenhove-Kalergi „**hyperetikou**“. Jeho první kniha, vydaná v roce 1922 ve Vídni, se nazývala „Etika a hyperetika“ a pojednávala o problémech etiky a sociálně-politického uspořádání moderní společnosti. V témže roce následovaly brožury „Apologie techniky“ a „Ušlechtilost“, jež na sebe údajně upoutaly velkou pozornost současníků. Hyperetika se zde promítla také do ideálu gentlemana, navazujícího jak na japonskou etickou normu zdvořilosti, tak na pojem **rytířství**: „Křesťan může být gentlemanem stejně jako Žid, muslim, pohan, velkomyšlenkář či ateista. Je to moderní forma konfucianství a stoicismu; obrození starých rytířských ideálů všech národů a dob.“ Richardovo úsilí o oddělení etiky od náboženství však nechápejme jako možnost, že by se cítil ateistou (jeho sestra Ida Görres, věčná rebelantka a oponentka matky Mitsuko, patřila k vůdčím osobnostem generace katolických spisovatelů 20. let). Pouze jeho religiozita nesla s sebou určité asijské rysy: „...Věřím v Ducha svatého. Svět bez božské prozřetelnosti si neumím představit. Nebyl by ničím jiným než chaosem. Každá jeho forma je nezvratným důkazem boží existence... Život je věčný, smrt je iluzí. ...Svět v nás a kolem nás je však plný záhad. Náboženství se je snaží vykládat, ale mudrci se před ním sklánějí.“

Richardova filozofie měla ve znamení „nové rytířskosti“ definovat morálku 20. století. Morální obnova starého kontinentu měla dále zformovat jeho „duchovní aristokracii“, a současně Evropu politicky a sociálně obrodit. V roce 1919, když bylo Richardovi 24 let, uveřejnil v časopise „Erde“, který vydával jeho švagr Walther Rilla, esej „Platónova idea státu a současnosti“, kde se snažil nastínit utopii dokonalého člověka a dokonalého státu (pak ji v 30. letech vyvrátil aristotelsko-personalistickou argumentací v díle „Totální stát – totální člověk“).

Ztotožnil **zdvořilost** s chápáním pojmu rytířství, v Japonsku vytvořeném v pravém slova smyslu samurajským kultem *bušidó*. Nelze popřít, že pokud šintoismus představoval stěžejní duchovní princip Japonska, rytířství představovalo klíčovou normu etického chování japonské společnosti, a dodnes plní svou regulační funkci. V kultu bušidó se stalo zásadou učit se sebezapření, tj. umění trpět i riskovat, a v duchovním slova smyslu dávat přednost svědomí v chování vůči těm druhým, při sebezapření vlastního já. Rytířství bylo vždy bodem,

v němž se Richardova matka Mitsuko názorově rozcházela s manželem, který v důsledku osvojeného pacifismu se vzdal jakéhokoli zabíjení, tj. lovu, soubojů i rytířského klání, nehledě k značnému odporu, který choval k extrému samurajské sebevraždy *harakiri (seppuku)*. Podle svědectví dětí však matka milovala přinejmenším četbu anglických romantických rytířských románů, jež ji uspokojovaly morálním schématem potrestání viny a souboji o čest, a usmiřovaly její japonskou duši s životem šlechticů v Evropě. Její manžel však považoval souboje za nesmyslné a zbytečné. To považovala Mitsuko naopak za zbabělost, včetně popírání ctnosti sebevražedného kultu bušidó.

V běžné společenské praxi se v Japonsku naštěstí setkáváme i s nenásilnými projevy společenské loajality v pojmu *giri*, jenž je považován za další etickou normu, a je vyjadřován předáváním různých společenských pozdravů a darů. Tento pojem je hodnocen pozitivně ve prospěch rozvoje společnosti, má v tomto smyslu i značně široké rozpětí. Završuje stupnici loajality a vděku, je užitečnou základnou pro budování přátelských vztahů, zajišťuje jejich setrvalost. Tím, že prospěješ druhým, jsi na jediné správné cestě k vlastnímu zdokonalení a spasení, což nemá daleko ke křesťanskému pojetí duchovní očisty po splnění desatera božího přikázání.

V doslovu k *Pan-Evropě* (1993) Martin Posselt zdůraznil, že Richardova „nová rytířskost“, jež měla definovat evropskou morálku 20. století, se jako filozofický model principiálně nevztahovala jen na moderní Pan-Evropu, ale na celé lidstvo, ačkoli Richard se později snažil, aby odpovídala spíše pojetí „evropské duše“. Vyplývalo to zřejmě z toho, že na počátku 20. let se snažil překlenout především poválečný chaos doby k nalezení formy jeho přeměny v kosmický řád, avšak postupně sledoval se vzrůstající nedůvěrou také vzestup utopických teorií současníků. Obával se, že k nim bude přiřazován: „Pan-Evropě bude činěna výtká utopičnosti, ale tato výtká je nesprávná. Uskutečnění Pan-Evropy nepřekáží žádný přírodní zákon. Pan-Evropa odpovídá zájmům převážné většiny Evropy a jen zájmy nepatrné menšiny jsou jí poškozovány. ...Zůstane-li myšlenka utopií, či stane-li se skutečností, to záleží obyčejně na počtu a výkonné síle jejích přívrženců. Pokud v Pan-Evropu věří tisíce lidí – je utopií; až v ni budou věřit miliony – bude politickým programem; až v ni bude věřit sto milionů – bude uskutečněna.“ (viz předmluvu k prvnímu vydání *Pan-Evropy*, 1923, str. 13)

Vyhraněný individualista Richard Coudenhove přece však dále směřoval své myšlenky o hyperetice k možnostem jejich praktickému využití ve společnosti, pro stanovení morálních zásad, s regulační funkcí pro velké evropské společenství.

5.4 Etické normy a regulace sociálního chování ve státě

V Japonsku byla v průběhu mnoha staletí zavedená povinnost následovat příklad toho, kdo je výše postaven. Systém rodinné výchovy i organizace vzdělávání byly orientovány na respektování autorit. Do popředí byla stavěna úcta k rodinným, vzdělávacím, náboženským a státním autoritám, uspokojování osobních zájmů muselo jít stranou. **Autorita** byla a je dodnes udržována ve vědomí lidí různými prostředky, takže se stala jednou ze společensky platných, etických norem. Přičítá se původně konfuciánství, jenž zcela splynul s japonskou skutečností a ovlivňoval mezilidské vztahy z Koreje a Číny už od 4. století. Konfuciánská doktrína učila úctě k předkům, rodičům a poslušnosti níže postavených k výše postaveným. Na rozdíl od psychologicko-individuální regulace buddhismu, zformovala japonskou společnost jako morálně etický systém. Upevnila tradiční patriarchální základy země a nastolila i sociální nerovnost, přísným dodržováním hierarchie v rodině a ve společnosti. Již od útlého věku si japonské děti zvykají podřídít své „já“ zájmům společenských skupin (*kumi, seken*), počínaje rodinou až po pojem národního „my“. Formování jejich osobnosti musí odpovídat požadavkům sociální skupiny. Skupinový život začíná od soužití v rodině a rozšiřuje se dále na skupinu ve škole, v bydlišti, v práci a ve státě. Základním cílem výchovy je chápat skupinové zásady a ničím se od nich neodlišovat. V jejich rámci se děti učí oddanosti, věrnosti, solidaritě a osvojují si sociální rozdíly, takže jsou cíleně vychovávány ke konformismu, tj. dodržování skupinových norem. Takto se u nich rozvíjí i národní sebevědomí a národnostní cítění.

Takový způsob výchovy neměl daleko ani k tradiční přísnosti výchovy šlechticů v Evropě. Život v dělení po meči a po přeslici vypovídal rovněž o genderových rozdílech v přístupu k pohlaví, i úcta k předkům a povinnost znalostí rodových erbů u šlechticů vyjadřuje hierarchii a regulační normu sociálního chování. Přísnost evropské aristokratické výchovy si dozajista nezdala s přísností v japonské rodině a ve škole. Normy chování se natolik vzájemně podobaly, že i manželé Coudenhove-Kalergi mohli k sobě najít toleranci a zálibení v kultuře toho druhého.

V hyperetice Richarda Coudenhove-Kalergi však úcta k autoritám znamenala především podřízení se **vzdělanosti**: „Za středověku, kdy kultura Evropy byla přes různost jazyků jednotně křesťanská, měla Evropa jednu víru, jednoho papeže, jeden rytířský ideál, jednu řeč

učenců...náboženství bylo tenkrát současně pojícím i dělicím živlem. Rozdvojením západního křesťanstva, zesvětštěním Evropy a osvětou však zmizela duchovní páska, jež národy vnitřně pojila. Jazyk nastoupil v dědictví po náboženství – národnost v dědictví po kostelu. ...Jako byly katedrály středisky církevního života, dnes jsou středisky národního života univerzity. ...Školy, literatura a tisk se staly orgány moderní národnosti. Tyto orgány sdělují národu v malých dávkách myšlenky a činy jeho velkých vůdců, a pracují tak neustále na jeho povznesení. Takto se dostává mýtu o společném původu národa symbolické pravdy: děti jednoho národa mají skutečně společný původ – jsou bratry, avšak bratry duchem, nikoli krví...“ (Pan-Evropa, Podstata národa, str. 86 – 87).

Pokora před autoritou se v Japonsku však realizovala především vztahem podřízenosti níže postavených k výše postaveným, a těm, kdo mají moc. Proto se u mnohých jedinců změnila i v povahový rys, potlačující jejich osobnost, přestože vytvořila mravní kodex jejich chování. Japonci vyjadřují svou pokoru i fyzicky - sezením, pokleky, úklonami či lehce ohnutým hřbetem. U matky Richarda, Mitsuko, se jistá poníženost smísila s respektem k vyšším aristokratickým vrstvám, a přirozená pokora zkorigovala její temperament v jednání. Zavinila však na straně druhé například nepochopení pro diskriminaci Židů; v případě Richarda i odmítnutí jeho (polo)židovské manželky.

Psychologové totiž uvádějí, že podřízení vyšším autoritám přináší normovaným jedincům pocity slasti a uspokojení, avšak ve vztahu k níže postaveným a pokořovaným se mění v pravý opak. Pouze z hlediska poslušnosti k nadřazeným se také naplňuje chápání jejich víry: pro Mitsuko se mohl stát Bohem císař, manžel či otec rodiny jen proto, že jí byl z hlediska autority nadřazený. Nadřazenost se navíc opírala o paternalistický systém, v jehož čele stál muž a zakladatel koncepce „národ – rodina“, ačkoli zátěž a kultivace systému vždy spočívala na ženě a matce. Žena byla totiž zároveň poučená buddhismem, že je v nižším společenském postavení než muž, a dokonce se musí přerodit v muže, aby dosáhla nirvány. Její úcta k mužům byla také vyžadována rovnocenně jak k jejím předkům, tak k jejím partnerům a mužským potomkům.

Richard Coudenhove-Kalergi spatřoval důvod této podřízenosti a pokory i v nedostatku vzdělanosti, jenž tvoří rub tohoto mravního kodexu: „Měšťanská inteligence, která zná pouze vlastní kulturu, zatímco kulturu svých sousedů vidí ve zkreslených obrazech, je hlavní

nositelkou národního šovinismu. Tento šovinismus, projevující se v pohrdání cizími národy, vzniká tím, že nacionalista zná a miluje jen díla vlastní literatury, pouze myšlenky a činy svých hrdinů. Kultury, jež nezná, protože nerozumí jejich řeči, se mu zdají bezcenné a barbarské. Čím méně zná své sousedy, tím více jimi pohrdá. Dopouští se chyby v perspektivě: vidí pouze vlastní kulturu, protože je mu blíží a je větší než kultury cizí, vzdálenější. Protože mu pro neznalost cizích jazyků chybí měřítko k hodnocení vlastní kultury, upadá v národní velikášství, a je zaslepen vůči přednostem jiných národů (Pan-Evropa, Podstata národa, str. 86 – 87).“

To bylo zároveň hledisko, jež jej dělilo od úrovně smýšlení jeho matky, od jejího umíněného udržování modelu vlastních mravních hodnot. Mitsuko se sice nestala vyslovenou nacionalistkou, byla jen zapálenou patriotkou, avšak pro svou nevědomost a horlivý postoj přejímala často netolerantní stanoviska, jež byla charakteristická pro její národní cítění, a diskriminující pro její okolí. Richard své matce zásadně vyčítal, že z vědomí duchovní převahy svého národa vyvozuje i jakési morální právo, které vnucuje nepřátelským „barbarům“ jakožto vyšší kulturu, což nemůže být skutečnou pravdou.

Buddhismus a konfucianství vždy představovaly v Japonsku světonázorový aspekt tradiční výchovy a vzdělávání. Z buddhismu byla pro školní výuku přejata zásada kázně, vytrvalosti a cílevědomosti. Konfucianství se zase stalo základem etické výchovy a obecně platné morálky. Od doby vydání císařského výnosu o vzdělávání v roce 1890 byly konfucianské ideje o úctě k rodičům a ke společenským autoritám, dále regulace sociálního chování prostřednictvím etických norem - povinnosti, zdvořilosti, uctivosti apod., vždy ukotveny do vládních nařízení, stejně jako poučky o nutnosti stálého učení a zkoušek, zanesené do pedagogických metodik. Dodnes je výchovná a vzdělávací soustava v Japonsku založena na těchto zakořeněných nábožensko-etických doktrínách historie, avšak zároveň čerpá z teorií a koncepcí současné světové pedagogiky. Normy společenského chování jsou pevně zafixované v různých mravních kodexech, občanském právu a lidových tradicích. V době před sto lety byla integrace konzervativně vychované, mladé Japonky Mitsuko do evropské společnosti možná jen díky propojení její dobré ortodoxní výchovy v Japonsku s nově osvojeným učením, po její konverzi na katolickou víru a vzdělávání v Evropě. Také její postoje byly utvářeny regulačními principy sociálních a etických norem japonské společnosti,

a mísily se v mnohém s obdobnými zásadami aristokratické výchovy a křesťanského světa evropské šlechty. Podstatnou roli ve formování jejího světonázoru sehrála u ní symbióza víry v božskou moc, prolnutá se světskou mocí, čímž mohlo dojít i k rozlišení jejího ryzího vlastenectví od sdílení ideologie institucionálního nacionalismu a imperialismu, vyvinutých z forem monopolního kapitalismu. Tato zásada patriarchálního vlastenectví však nebyla příčinou státních vojenských konfliktů v mezinárodní politice a problémů v civilním světě občanů, spíše ona nacionalistická ideologie země, k níž se Mitsuko díky svému životu v Evropě ani nemohla legálně hlásit. Proto i Richard považoval ve jménu budoucnosti Pan-Evropy za nutné přejít z pozic nacionalismu k evropskému patriotismu: „Jako minulá osvěta svrhla fanatismus – tak příští osvěta svrhne šovinismus a připraví cestu národní snášenlivosti. Tato snášenlivost doplní lásku k vlastnímu národu úctou k národům cizím a položí základ ke kulturnímu znovuzrození Evropy,“ napsal v Pan-Evropě (Podstata národa, str. 87).

Pro nás to dnes znamená, že dokud Panevropská unie prosazuje jako své zásadní stanovisko integraci evropských národnostních a sociálních minorit do koexistence národů ve společenství Evropy, jehož kulturní identita se zakládá na „jednotě myšlení v rozmanitosti“, je poučné vzít na vědomí nejen komparaci evropské a japonské identity ve vědomí jejího zakladatele, ale i princip komparace kulturních dějin těch národů, které se o společné soužití v jednotné Evropě ucházejí.

Závěr

V Evropské unii se nyní diskutuje o evropské ústavě a o naplnění „evropské duše“ v rámci globalizujícího se světa. Jako platforma „jednoty v rozmanitosti“ se hlásí ke slovu **multikulturalismus**, a to s nárokem, aby veřejné instituce uznávaly svébytnou identitu lidských skupin, zvláště minoritních, těžko se integrujících do společenství většiny, z hlediska kulturního, vzdělanostního, náboženského, etnického i sociálního. Prosazuje se **otevřená společnost**, v původním pojetí rakousko-britského myslitele Karla Poppera jakožto systém, kde jednotlivci jsou zodpovědní za svá rozhodnutí a činy, a kde je zajištěna otevřeným způsobem správa veřejných věcí.

Ve filozofické interpretaci tohoto požadavku navrhl kanadský sociolog, filozof a politolog Charles Taylor tzv. „**politiku uznání**“ v liberálně demokratické společnosti. Zaměřuje se na pojem identity, vytvářené v otevřeném dialogu, ve společnosti, kde probíhá integrace různých minoritních skupin a subkultur, vůči nimž každý ústavní patriotismus a právní řád zachovávají etickou neutralitu. Multikulturní společnost se zasazuje o svobodu a rovnost práv všech lidí, neboť je založená na respektu k jejich vzdělanostním, politickým a kulturním rozdílům. O rozdílech se má diskutovat a vést konstruktivní dialog, jenž je základním principem společenského života. „Můžeme shledat dvě změny, které v poslední době vysunuly do popředí jak zájem o identitu, tak o politiku uznání. Je to především zhroucení společenských hierarchií, které dříve tvořily základ cti. Zde pojem **čest** (honor) chápeme ve smyslu, jaký měl v „ancien régime“, kde byl úzce spjat s nerovností. Má-li čest v tomto smyslu náležet jenom některým lidem, pak nemůže příslušet každému. ...V určitém protikladu k tomuto pojmu cti proto stojí moderní pojem **důstojnosti** (dignity), používaný v univerzalistickém a egalitárním slova smyslu, například když hovoříme o nezadatelné „důstojnosti lidských bytostí“ či o důstojnosti občanské. Jeho základem je předpoklad, že na důstojnosti se podílí každý člověk. Je zjevné, že s demokratickou společností je slučitelné pouze toto pojetí důstojnosti, a že nutně muselo překrýt starší pojetí cti. To vede i k tomu, že se formy rovnoprávného uznání stávají podstatnou součástí demokratické kultury (Charles Taylor, Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání; Filosofia, AV ČR, 2001).“

Pojetí důstojnosti v navrhované politice v zásadě konvenuje pojmu zdrženlivosti a „nového

rytířství“ v hyperetice Richarda Coudenhove-Kalergi, kdežto pojem cti, běžný pro jeho matku Mitsuko, odpovídá spíše univerzálnímu, klasickému pojetí rytířství, spojeného se ctí. Samo pojetí uznání v demokratické společnosti pak zcela překrývá dřívější pojem úcty k autoritám v hierarchické společnosti. Podle Taylora se v liberální demokracii řídí identity lidí do značné míry jejich sociálním postavením, jako tomu ostatně bylo i v dřívější hierarchické společnosti, avšak jsou posílené individualismem. **Individualismus** prorazil v Evropě ve Francii koncem 18. století, kdy byla individuální identita ještě svázaná s morálním, intuitivním citem pro to, co je správné a co je špatné, vzhledem k boží odměně či božímu trestu. Moderní individuální identita však je podle Taylora provázaná s požadavkem **autenticity**, pro posun v morálním cítění, kdy už nevedeme ani tak dialog s Bohem, jako spíše ve vztahu k těm druhým. Autenticitou se pak rozumí nalézat svůj originální způsob bytí v dialogu s druhými, a z tohoto vztahu vyvodit i způsob našeho společenského uznání.

Když se před sto lety odevzdávala Mitsuko víře v křesťanského Boha, v dialogu s různými ikonami božství – Madonou jako matkou, Kristem jako otcem, Ježíšem jako dítětem aj. se vši pokorou a úctou k autoritám, neboť nikdy nevymazala ze svého vědomí ani monoteistický buddhismus, ani polyteistickou filozofii přirozeného šintoismu, její víra se prolula s úctou ke světské moci, od níž očekávala společenské uznání. Svět její víry v symbióze se světskou mocí se prolul se světem její identity i s jejím uznáním, a objektivně vzato byl cenný tím, že zahrnoval různorodost přístupů v udržování a hájení individuální identity - předjímal tak způsob dialogu doby moderní.

Také její syn Richard, s vědomím pokory a úcty k autoritám vzdělanosti, mohl pojmout náboženskou víru jako jednu duchovní a eticky zabarvenou doktrínu, u vědomí, že starobylý šlechtický rod Coudenhove po meči si zachoval otevřené myšlení spojením s měšťanským rodem Aoyama po přeslici - v dialogu s ním vytvořil svou autentickou identitu, zahrnující i společenské uznání.

Charles Taylor zdůrazňuje, že ideál authenticity v dnešní době, podobně jako společenský ideál uznání důstojnosti, vyplynul částečně ze zániku hierarchické společnosti. Neboť originální způsob bytí nelze odvodit z funkce společnosti jako takové, musí být vytvořen v jádru naší individuální identity. Způsobilost pro chápání sebe sama a určování své identity pak získáme tím, že vedeme dialog s druhými lidmi různými jazyky, včetně jazyků umění, gest, lásky

a pod. Způsobu vyjadřování se tak učíme v kontaktu s těmi, kteří jsou pro nás signifikantní, na základě interakce s nimi. Široká znalost světových jazyků a počítačová inteligence ostatně předpokládají pro budoucnost, že nakonec vytvoříme pouze jeden jazykový kód k proniknutí do ducha různých etnik a kultur světa, jenž se stane klíčem k vzájemnému porozumění, v dialogu velkého humanistického společenství.

V dnešní demokratické společnosti je přiměřeným způsobem politického chování **rovné uznání**, na základě principu občanské rovnoprávnosti a pojetí **rovné důstojnosti**, jež náleží stejnou měrou všem lidem při vyrovnávání jejich práv a nároků. Politika rovného uznání zahrnuje i politiku **diference**, jež přes svůj hlavní princip uznání jedinečné identity osob či skupiny lidí v sobě také zahrnuje zásadu univerzální rovnosti. Vyrůstá organicky z politiky univerzální důstojnosti, jejímž základem je idea, že je třeba si vážit všech lidí rovným dílem. A to, co je zde vyzdvihováno jako cenné, je univerzální lidský potenciál, schopnost, která je společná všem lidem. Z tohoto pojetí se dále odvozuje i politika **rovné úcty** k vnitřní hodnotě rozdílných kulturních forem. Těmito silnými etickými principy v politickém chování by byl dnes Richard Coudenhove asi velmi překvapen - nicméně tam, kde on ve své době k posílení společenské morálky odděloval etiku a hyperetiku od náboženství, dnešní myslitelé slučují etiku s politikou, na základě oddělení náboženství od politiky. V evropské liberální společnosti je oddělení náboženství od politiky pokládáno takřka za samozřejmé. To potvrzuje i alternativní islámské hledisko, považující sám liberalismus za výplod křesťanství. Od počátků křesťanské civilizace je totiž církev oddělovaná od státu. Rané formy tohoto oddělení se od dnešních sice lišily, avšak položily základ pozdějším vývojovým tendencím. I termín sekulární (světský) je původně součástí křesťanského slovníku. Těžištěm discoursu etické politiky je vskutku svět jazyka a vzdělanosti, který hodnotil už Richard Coudenhove-Kalergi z hlediska úcty k poznání, jež si od středověku vytvářelo vlastní autority vůči náboženství, a také vneslo respekt k asijské moudrosti do jeho osobní religiozity. Na vzdělanost navazuje nyní i Taylorův požadavek rovné úcty k rozdílným kulturám a jejím příslušníkům, a dále předpoklad postojů **rovné hodnoty**, jež zaujímáme, když se pouštíme do zkoumání jiné kultury. Je uplatňován proto, abychom rozšířili naše porozumění světu a zvýšili svou vnímavost pro jeho krásu, a vyvarovali se nepatřičné arogantní nadřazenosti v hodnocení jiné kultury, což v politice rovného uznání znamená morální selhání. Politika rovného uznání

v multikulturalismu nás iniciuje k presumpci rovné hodnoty proto, že vychází z pojetí světa, kde se odlišné kulturní hodnoty vzájemně doplňují a poskytují nám různorodé typy poznání. Je v protikladu k antropocentrismu, stejně tak jako k jakémukoli třídnímu, rasovému nebo kulturnímu egoismu. Vyžaduje pokoru a vyzývá k úctě a hrdosti vzhledem k vlastní identitě pouze tehdy, když úcta a hrdost vyrůstají z uznání hodnoty toho, co je jedinečné na identitě všech ostatních kultur. I toto bylo předpokladem morálních úvah Richarda Coudenhove-Kalergi. Přijetím takového předpokladu vyjadřujeme zároveň naši ochotu otevřít se **komparativnímu studiu kultur**, jež staví horizonty našeho poznání ke shrnujícímu sloučení. Je to důležité i ve vztahu k systému liberální demokracie, zahrnujícího ještě náboženskou dimenzi lidské zkušenosti, ekologické hnutí, a kladoucí důraz na posilování různých etnických identit a kulturních tradic.

Liberální politická kultura je morálně neutrální také v hájení lidských práv, tím, že podporuje toleranci jako žádná jiná kultura, a chrání svobodu svědomí, náboženství, projevu a shromažďování. Mimo jiné znamená tvořivou metodu společenských změn, v čemž spočívá její hluboký duchovní a revoluční význam. Naším konečným cílem je kultivace této politické kultury, založená na poznávání kulturních dějin světa, a na užívání autentické identity pro otevřený dialog k hledání řešení otázek společenského vývoje.

Seznam použité literatury

Poznámka: seznam použité literatury v abecedním pořadí se váže k oběma částem studie. Původní anglické názvy nejsou překládány. U publikací v japonštině je uveden i alternativní anglický název, pokud byl publikován. V opačném případě je uveden překlad do češtiny v české transkripci, bez japonských znaků. Vlastní jména japonská, japonské názvy institucí a místní názvy jsou uvedeny v Hepburnově anglické transkripci, tj. nepočestěné, u jmen je uváděno napřed příjmení, pak křestní jméno.

Dobové prameny

1. Literární

- *Deníky hraběnky Mitsuko* (6 svazků, psaných rukou dcery Olgy, Mödling: 1925 - 1933) – dostupné jako „poběžovický archiv rodiny Coudehove-Kalergi“ ve Státním archivu v Plzni a Klatovech; dále v Městském archivu v Poběžovicích, Domažlicích a v archivu Státního hradu a zámku Horšovský Týn
- COUDENHOVE-KALERGI, Richard. *Pan-Evropa*. Wien: Paneurope-Verlag, 1923; Praha: 1. české vydání Štorch-Marien, edice Aventinum, překlad O. Laurová, předmluva dr. Edvard Beneš, 1926
- COUDENHOVE-KALERGI, Mikuláš Richard. *Kompletní seznam děl* - dostupný v databázi Národní knihovny, dostupné také na www.cs.wikipedia.org/wiki/Richard-Mikuláš-Coudenhove-Kalergi
- COUDENHOVE-KALERGI, Richard. *Bi no kuni* (The Country of Beauty). Tokyo: Kashima shuppankai, 1968
- *Dobové japonské archiválie rodiny Aoyama* – dostupné v archivu NHK Service Center, Tokyo
- ELIÁŠOVÁ, B. M. *Dcery Nipponu*. Praha: F. V. Kočí, 1925
- FRIED, Alfred Hermann. *Pan-Amerika*. Zürich: Orell.Füssli, 1910
- HLOUCHA, Joe. *Sakura ve vichřici*. Praha: A. Neubert, 1932
- KOŘENSKÝ, Josef. *Žaponsko*. Praha: Jan Otto, 1899
- KOŘENSKÝ, Josef. *Podruhé v Japonsku*. Praha: Jan Otto, 1910
- *Knihovna rodiny Coudenhove-Kalergi* – dostupná na zámku v Poběžovicích, v archivu Státního hradu a zámku Horšovský Týn a v archivu Národního muzea v Praze
- KREJČÍ, F. V. *Jaro v Japonsku*. Praha: Jan Štenc, 1923
- *Rakka rjúsui* (Proud Rakka – spisy generála Motojiró Akashi, knihovna Japonského parlamentu (v záznamu Wikipedie: „Rakka Stream. General manuscripts of Motohiro Akashi, National Diet Library Collection. In: „The diplomatic memoirs, Volume 2“

2. Obrazové

- *Obrazy a kresby, pohlednice, fotografie* – dostupné ve stálé expozici a v archivu Státního hradu a zámku Horšovský Týn, dále ve sbírce Náprstkova muzea v Praze

3. Předmětné

- *Předmětná pozůstalost evropské provenience* – dostupná ve stálé expozici a depozitu Státního hradu a zámku Horšovský Týn, dále v Umělecko-průmyslovém muzeu v Praze
- *Předmětná pozůstalost asijské provenience* – dostupná ve stálé expozici a v depozitu Náprstkova muzea v Praze

Edice dobových pramenů

- *Akashi taisa to roša kakumei* (Plukovník Akashi a ruská revoluce), Koyama Kiyoshi ed.. Tokyo: Hara Shobó, 1966, reedice 1984
- COUDENHOVE-KALERGI, Richard. *Pan-Evropa* (1. české vydání v překladu O. Laurové. Praha: Štorch-Marien, edice Aventinum, 1926); 2. vydání (předmluva Rudolf Kučera, doslov Martin Posselt). Praha: Panevropa Praha s.r.o., 1993, ISBN 80-900034-7-8; dostupné také na webovém portále www.panevropa.cz anebo na www.bibliothecaeconomica.cz/library/
- *Časopis Střední Evropa* (periodikum, průběžná editace původních článků z časopisu Pan-Europe od r. 1924), vydává Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku od roku 1992, ISSN 0862-091 X, INDEX 47 407
- *Katalog retrospektivní výstavy „Mitsuko“*, Vlasta Čiháková Noshiro ed., texty - Vlasta Čiháková Noshiro, Věra Závacká, Yoshida Naoya, Praha-Tokyo: NHK Service Center Inc., 2002 (příloha čtyřjazyčný CD-Rom, editace písemných, obrazových a předmětných pramenů, grafické zpracování studio Chevalier)
- *Mitsuko to šičinin no kodomo tači* (Mitsuko and her 7 children, kompilace Deníků Mitsuko, Masumi Schmidt-Muraki). Tokyo: Kódansha, 2001
- *Paměti hraběnky Micu Coudenhove-Kalergi*, Ladislava Váňová a Alena Vondrušová eds., Domažlice: Český les, 2005, ISBN 80-86125-53-X
- *Russo-Japanese War of plot tools Akashi* (Rusko-japonská válka podle strategie Akashi). Tokyo: Maruzen, 1995
- SUCHOMEL, Filip a Marcela SUCHOMELOVÁ. *Námořní deník hraběte Erwina*

Dubského, publikace k výstavě fotografií a předmětné sbírky, Brno: UPM , 2006 a Praha: UPM, 2007, ISBN 80-7027-146-9

Literatura (odborná)

1. v japonštině

- AIDA, Yúji. *Nihon bunka no jóken* (The Conditions of Japanese Culture). Tokyo: Banchó shobó, 1965
- ČIHÁKOVÁ NOSHIRO, Vlasta. *Šinwa to gendžicu* (Mýtus a realita). In: katalog výstavy „Mitsuko“. Tokyo: NHK Service Center, Inc., 2002
- DOI, Takeo. *Amae no kódzó* (The Anatomy of Dependence). Tokyo: Kódansha International, 1973
- *Hapusuburukuke no onna tači* (The Hapsburg's Women, antologie). Tokyo: Gakken, 1996
- HARA, Takeshi. *Taišó tennó* (Císař Taišó). Tokyo: Asahi shinbunsha, 2000
- HATANO, Seiichi. *Time and Eternity*. Tokyo: Japanese National Comission for Unesco, 1963
- HAYASHI, Shingo. *Aoyama Eijiró-den* (The Story of Eijiró Aoyama). Tokyo: Kadokawa shoten, 2009
- IENAGA, Saburó. *Nihon dótoku šisóši* (History of Japan Moral Thought). Tokyo: Ivanami shoten, 1954
- INATOMI, Eijiró. *Nihondžin to nihon bunka* (The Japanese and Japanese Culture). Tokyo: Risósha, 1963
- KIMOTO, Itoko. *Kokusai kekkon no tandžó – Bunmeikoku eno miči* (Vznik mezinárodních sňatků – Cesta k civilizované zemi). Tokyo: Shinyósha, 2001
- KIMURA, Takeshi. *Coudenhove Mitsuko-den* (The Story of Mitsuko Coudenhove). Tokyo: Kashima shuppankai, 1986
- KOYAMA, Kiyoshi. *Akashi taisa to roša kakumei* (Plukovník Akashi a ruská revoluce). Tokyo: Hara shobó, 1. vydání 1966, 2. vydání 1984
- MARUYAMA, Masao. *Nihon seidži šisóši kenkjú* (A History of Japanese Political Thought). Tokyo: University of Tokyo Press, 1952
- MATSUMOTO, Seichó. *Kuroi či no senmai* (Whirling of the Black Blood). Tokyo: Nihon hósó shuppan kyó kai, 1986

- *Meiji no gunzó 296* (The 296 portraits of Meiji - antologie, portrét Mitsuko od Vlasty Čihákové Noshiro). Tokyo: Gakken, 2003
- MINAMI, Hiroshi. *Nihondžinron: Meidži kara ima made* (Jací jsou Japonci : od Meidži po dnešek). Tokyo: Iwanami shoten, 1994
- MIYACHI, Masato. *Ničiro sengo seidžiši kenkjú* (Studie politických dějin po japonsko-ruské válce). Tokyo: Tokyo University Press, 1973
- ÓTSUKA, Tomoyoshi. *Ainu*. Tokyo: Shinjuku shobó, 1995
- SHIBA, Ryótaró. *Saka no ue no kumo* (Mraky nad svahem), Tokio: New Edition Bungei Shunju, 1. vydání 1968, 2. vydání 1999
- SHIMAMOTO, Hisae. *Meidži no josei tachi* (Women of the Meiji Era). Tokyo: Misuzu shobó, 1966
- TAKEDA, Chóshú. *Minzoku bukkjó to sosen šinkó* (Folk Buddhism and Ancestor Cult). Tokyo: University of Tokyo Press, 1971
- UMEHARA, Takeshi. *Kakusareta džúdzika* (Hidden Cross). Tokyo: Shinchósha, 1972
- YOSHIDA, Naoya. *Mitsu Coudenhove-Kalergi - Čó no maisó* (The Burial of a Butterfly). Tokyo: Iwanami shoten, 1997
- ZÁVACKÁ, Věra. *Heinrich Coudenhove-Kalergi and Ronsperg*. In: katalog výstavy „Mitsuko“. Tokyo: NHK Service Center, Inc., 2002

2. v evropských jazycích

- BABIK, Michal. *Iniciativa Aristide Brianda 1929- 1930 a Československo*. Brno: Brněnské centrum evropských studií, Masarykova univerzita, 2006, ISBN 80-210- 4068-8
- BAIRD, Robert. *Category Formation and the History of Religion*. The Hague: Mouton, 1971
- BELLAH, Robert N., *Tokugawa Religion: The Values of Pre-Industrial Japan*. New York: Free Press, 1957
- BERGER, Peter. *On the Obsolescence of the Concept of Honour*. In: Changing Perspectives in Moral Philosophy (anthology). Ind.: Notre Dame 1983
- BRUBAKER, Jay F., *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Cambridge Mass., Harvard University Press, 1992
- CLEARY, Thomas. *Japonské umění války* (překlad Robert Hýsek). Praha: Pragma, 1998, ISBN 80-7205-477-5

- *Confucianism and Tokugawa Culture*, Peter Nosco ed., Princeton N. J.: Princeton University Press, 1984
- CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu* (překlad Jolana Navrátilová). Brno: Jota, Brno, 1997, ISBN 80-7217-002-3
- *Dějiny Japonska*, Erwin O. Reischauer, Albert M. Craig, (překlad David Lábus a Jan Sýkora). Praha: Lidové noviny, 2000, EAN 978810710651135
- DEWEY, John. *Creative Democracy - The Task before Us*. In: *Later Works of John Dewey 1925-1935*, J. A. Boydston ed., Carbondale: Southern Illinois University Press, 1988
- ELIOT, Charles, Sir. *Japanese Buddhism*. London: Routledge and Kegan Paul, 1959; Cambridge University Press, 1989
- EMMER, P. C., *Intercontinental Migration*. *European Review* No. 1, 1993
- GALANDAUER, Jan a Miroslav HONZÍK. *Osud trůnu habsburského*. Praha: Panorama (ed. Stopy, Fakta, Svědectví), 1986 (3. vydání), 11-084-86 13/33
- GILLIGAN, Carol. *Jiným hlasem. O rozdílné psychologii mužů a žen* (překlad Eva Klimentová). Praha: Portál (edice Spektrum), 2001, ISBN 80-71784-02-8
- *Globální spravedlnost a demokracie*, mezinárodní sb., Martin Hrubec ed., Praha: Filosofia, AV ČR, 2005, ISBN 80-7007-21-05; EAN 9788070072103
- GONĚC, Vladimír. *Evropská idea mírové, kooperující a sjednocující se Evropy do r. 1938*. Brno: Masarykova universita, 2001, ISBN 8021207509
- *Great Historical Figures of Japan*. Murakami Hyóe, Thomas J. Harper eds., Tokyo: Japan Culture Institute, 1978
- GORDON, Andrew. *A Modern History of Japan – From Tokugawa Times to the Present*. New York: Oxford University Press, 2009
- HAHNOVÁ, Eva a Hans Hening HAHN. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání.*, Praha: Votobia, 2002, ISBN 8072201174
- HABSBUURG, Otto von. *Úvahy o Evropě* (překlad Vladimír Kraus). Praha: Panevropa Praha, 1993, ISBN 80-900034-6-X
- HABSBUURG, Otto von. *Časopis Střední Evropa – Problémy Evropy, č. 88* (ze sborníku *Europa als Sborník* *Europa als Auftrag*, Böblau-Verlag, Köln-Weimar-Wien, 1997), Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1999, ISSN 0862-091 X, INDEX 47 407

- HAVLÍČEK, Jakub. *Cesty božstev. Otázky interpretace náboženství a nacionalismu v moderním Japonsku*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, ISBN 9788021055636
- HONNETH, Axel. *Sociální filozofie a postmoderní etika* (překlad Josef Velek). Praha: Filosofický ústav AV ČR (edice Filosofie a sociální vědy), 1995, ISBN 80-7007-082-X
- HOUSKA, Ondřej. *Praha proti Římu*. Praha: FFUK, 2011, EAN 9788073083403
- IROKAWA, Daikichi. *The Culture of the Meiji Period*. Princeton: Princeton University Press, 1985
- *Japanese Religion in the Meiji Era*. Kishimoto Hideo ed., transl. John F. Howes. Tokyo: Óbunsha, 1956
- *John Dewey a jeho američtí následovníci*. In: Americká pragmatická pedagogika (přeložil a uspořádal František Singule). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, ISBN 80-04-20715-4
- JOHNSTON, William. M. *The Austrian Mind 1848-1938*. Cal.: University of California Press, 1983
- *Kami* (transl. Havens Norman). Tokyo: Institute for Japanese Culture and Classics, 1998
- *Konflikty moderní doby*. In: Encyklopedie moderní doby (P. Luňák a M. Pečenka, kol.) Praha: Libri, 1998, ISBN 80-85983-46-X
- KALVODA, Josef. *Genese Československa* (angl.orig. The Genesis of Czechoslovakia. 1. vydání v USA 1986, překlad Aleš Valenta). Praha: Panevropa Praha s. r. o., 1998, ISBN 80-85846-09-8
- KUČERA, Jan. P., *K politické filosofii Arthura Schopenhauera*, Acta Politologica, roč. 1, č. 1. Praha: UK FSV, Institut politologických studií, 2009, ISSN 1803-8220
- KUČERA, Rudolf. *Kulturní dědictví v dnešní Evropě*, časopis Střední Evropa, roč.16, č. 100. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1999, ISSN 0862-091-X, INDEX 47 407
- KUČERA, Rudolf. *Kapitoly z dějin Střední Evropy*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku (3. vydání), 1992, ISSN 0862-091-X, INDEX 47 407
- KRAMAR, K. a P. STUIBEROVÁ. *Vrtochy Habsburků* (překlad Blanka Pscheidtová). Praha: Brána, 2000, ISBN 80-7243-084-X
- *Křižovatky 20. století* (V.Mencl, M. Hájek, M. Otáhal, E. Kadlecová eds.), Praha: Naše vojsko, 1990, ISBN 80-206-0180-5
- KYMLICKA, Will. *Liberalism, Community and Culture*. Oxford: Oxford University Press, 1989
- MAŠEK, Petr. *Modrá krev*. Praha: Mladá Fronta, (1.vydání 2003), 2009, 2010, ISBN 978-80-204-2349-8
- MEAD, George Herbert. *Mind, Self, and Society*. Chicago: Chicago University Press, 1934

- *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání* (Amy Guttmann ed., překlad A. Bakešová, M. Hrubec, J. Velek, Princeton University Press, 1994). Praha: Filosofia, Filosofický ústav AV ČR, 2001, ISBN 80-7007-161-3
- NAKAMURA, Hajime. *Some Features of the Japanese Way of Thinking*. Tokyo: Monumenta Nipponica, XIV., Nos. 3-4., 1954-1955
- NAKAMURA, Hajime. *Ways of Thinking of Eastern Peoples: India, China, Tibet, Japan*. Honolulu: East-West Center Press, 1964
- PERNES, Jiří. *Pod habsburským orlem*. Praha: Brána, 2006 (2. vydání), ISBN 8072432907, EAN 9788072432905
- PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové*. Brno: Barrister & Principál a Knižní klub, 1999, ISBN 80-85947-30-7, ISBN 80-242-0245-X
- PICKEN, Stuart D., *Shintó – Japan's Spiritual Roots*. Tokyo: Kódansha International, 1980
- POLÁKOVÁ, Jolana. *Filosofie dialogu*. Praha: (1. vydání) Filosofia, Filosofický ústav AV ČR, 1993; (2. rozšířené vydání) Praha: Ježek, 1995, ISBN 80-85996-01-4
- POLÁKOVÁ, Jolana. *Smysl dialogu. O směřování k plnosti lidské komunikace*. Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978-80-7021-966-9
- POPPER, Karl Raimund. *Otevřená společnost a její nepřátelé* (překlad Miloš Calda a Jana Odehnalová). Praha: ISE (edice OIKÚMENÉ), 1. vydání 1994, 2. vydání 2011, ISBN 978-80-7298-272-1, EAN 9788072981892
- PRONNIKOV, V. A. a I. D. LADANOV. *Japonci, jak je neznáme* (překlad Dagmar Krtičková). Praha: Lidové nakladatelství, 1989, ISBN 80-7022-040-6
- *Philosophy and Culture – East and West*, Charles A. Moore ed., Honolulu: University of Hawaii Press, 1962
- RAWLES, John. *Teorie spravedlnosti* (překlad Karel Berka). Praha: Victoria Publishing, 1995, ISBN 8085605899, EAN 9788085605891
- *Recreating Japanese Women*, Gail Bernstein ed., Berkeley: University of California Press, 1991
- ROYCE, Josiah. *The Philosophy of Loyalty*. New York: The Macmillan Company, 1930
- SEIDENSTICKER, Edward G.. *Low City, High City, Tokyo from Edo to the Earthquake*. New New York: Knopf, 1983
- SIEDENTOP, Larry. *Demokracie v Evropě* (překlad Pavel Pšeja). Brno: Barrister & Principál (edice

- Evropská politika), 2010, ISBN 80-86598-76-4, EAN 9788086598765
- SCHORSKE, Carl R. *Fin-de-Siecle Vienna: Politics and Culture*, Wien: Fischer, 1982
 - SCHREIBER, Georg. *Habsburkové na cestách* (překlad E. Bezdičková, L. Šedová). Praha: Melantrich, 1994, ISBN 80-7023-242-0
 - SKED, Alan. *Úpadek a pád habsburské říše* (překlad V. Petkevič). Praha: Panevropa Praha, 1995, ISBN 8085846004, EAN 9788085846003
 - SKŘIVAN, Aleš. *Cestou samurajů*. Praha: Themis, 2005, ISBN 80-7312-043-7
 - SKŘIVAN, Aleš. *Pád Nipponu*. Praha: Themis, 2006, ISBN 80-7312-045-3
 - *Sources of Japanese Tradition*. (R. Tsunoda, W. T. de Barry, D. Keene eds.), London / New York: Columbia University Press, 1971
 - STELLNER, František. *Poslední německý císař: Z německých dějin v epoše Viléma II.*, Praha: Panevropa Praha, 1995, ISBN 80-85846-04-7
 - SÝKORA, Jan. *Ekonomické myšlení v Japonsku*. Praha: FFUK, 2010, ISBN 978-80-7308-309-0
 - TAYLOR, Charles. *Source of the Self. The Making of the Modern Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989
 - TAYLOR, Charles. *Etika authenticity* (překlad Martin Hrubec). Praha: Filosofia (edice Morální a politická filosofie), AV ČR, 2001, ISBN 8070071508, EAN 9788070071502
 - *The Japan Mind – Essentials of Japanese Philosophy and Culture*, Charles A. Moore ed., Tokyo: Charles E. Tuttle Company, Inc. of Rutland, Vermont, 1973
 - *The New Generation in Meiji Japan: Problems of Cultural Identity, 1885 – 1895*. Stanford.: Stanford University Press, Calif. 1969
 - TONDL, Ladislav. *Sémiotické rozměry a rozhraní dialogu*. Praha: Filosofia, AV ČR, 1997, ISBN 8070070927, EAN 9788070070925
 - VEBER, Václav. *Dějiny sjednocené Evropy*. Praha, ČSAV, 2004, (2. doplněné vydání) 2009, ISBN 978-80-7422-183-5, EAN 9788074221835
 - WAKABAYASHI, Tadashi, Bob. *Anti-Foreignism and Western Learning in Early-Modern Japan: The New Theses of 1825*. Cambridge: Harvard Council on East Asian Studies, 1986
 - WAGNER, Gottfried. *Kdo nevyje s vlkem* (překlad E. Kratochvílová). Brno: Barrister & Principal a Knižní klub, Brno, 2006, ISBN 80-7364-028-7
 - WILSON, George. *Patriots and Reedemers in Japan: Motives in the Meiji Restoration*. Chicago:

Chicago University Press, 1992

- ZIEGERHOFER-PRETTENHALER, Anita. *Botschafter Europas* (Vyslanec Evropy). Wien: Bochlau-Verlag, 2004
- *Zrod nové Evropy: Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*, Jindřich Dejmek a kol., Praha: Historický ústav AV ČR, Praha, 2011, ISBN 9788072861880, EAN 9788072861880

Literatura (populárně vědecká)

- *A Hundred Things Japanese* (antologie japonské kultury s příspěvkem Vlasty Čihákové Noshiro a Antonína Límana, angl.orig.). Tokyo: Japan Culture Institute, 1975
- BOHÁČKOVÁ, L. a V. WINKELHÖFEROVÁ. *Vějíř a meč- Kapitoly z dějin japonské kultury*. Praha: Panorama, 1987, 9788072861880, EAN 9788072861880
- *Britská encyklopedie - A History of the World*, 1992, Yoshitami Sanomiya (jr.) – New Japan, 1992
- ČIHÁKOVÁ NOSHIRO, Vlasta. *Nippon Šinpan* (jap. orig. - Japan Trial). Tokyo: Shinpyósha, 1980
- ČIHÁKOVÁ NOSHIRO, Vlasta. *Design a architektura v Japonsku, I. a II.*, Praha: ÚBOK, 1989 (edice Malé studie, evid.č. ÚVTEI 81 019, zak. č. ÚBOK 183/602/69)
- “*Elisabeth*”, katalog výstavy. Tokyo: NHK Service Center Inc., 2001
- FIALA, Václav. *Literární toulky dunajskou metropolí*. Praha: ASPI Publishing, 2004, ISBN 80-7357-056-4, EAN 9788073570569
- GOLDEN, Arthur. *Sayuri, Memoirs of a Geisha, I., II.*, Tokyo / New York: Bungei Shunju / Alfred A. Knopf, Inc., 1997
- *Guides to Japanese Culture* (angl. orig., Murakami Hyóe, Edward G. Seidensticker ed.), Tokyo: Japan Culture Institute, 1977
- *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*, Praha: Libri, 1996, ISBN 80-85983-94-X
- *Kdy, kde, proč, jak se to stalo* (Encyklopedie). Praha: Reader's Digest Výběr, 1999, ISBN 80-902-069-6-4
- *Moderní dějiny* (Anna Huliciusová ed.), dostupné na portálu Wikipedie, www.jan-amos.cz/smk/dokumenty/Sylabus/huliciusova-moderni-dejiny-doc
- LÍMAN, Antonín. *Krajiny japonské duše*, Praha: Mladá fronta, 2000, ISBN 80-204-0848-7

- *Nakamura Hajime senšú* (Selected works of Nakamura Hajime). Tokyo: Shunjúsha, 1962
- *Osobnosti českých dějin* (antologie, autorský kolektiv s Vlastou Čihákovou Noshiro). Praha: Fragment, 2007, ISBN 978-80-253-0509-6, EAN 9788025305096
- PAGNAMENTA, Peter and Momoko WILLIAMS. *Falling Blossom: A British Officer's Enduring Love for a Japanese Woman*. Random House Europe / UK 2006, Japan 2007
- *Suzuki Daisetsu zenšú* (Collected works of Suzuki Daisetsu). Tokyo: Ivanami shoten, 1968 – 1971
- WINKELHÖFEROVÁ, V. a M. LÖWENSTEINOVÁ, *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*. Praha: Libri, 2006, ISBN 80-7277-265-1, EAN 9788072772650
- ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 1999, ISBN 978-80-7277-371-8, EAN 9788072773718